

JEAN HOUSSAYE

επιμέλεια

Δεκαπέντε παιδαγωγοί

Σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης

**ROUSSEAU, PESTALOZZI, FRÖBEL, ROBIN, FERRER, STEINER, DEWEY, DECROLY
MONTESSORI, MAKARENKO, FERRIÈRE, COUSINET, FREINET, NEILL, ROGERS**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ, της Δέσποινας Καρακατσάνη	ix
ΠΡΟΛΟΓΟΣ, του Rémi Hess	xi
1. ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	1
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ, του Jean Houssaye	7
3. JEAN-JACQUES ROUSSEAU, του Michel Soënard	23
4. JOHANN HEINRICH PESTALOZZI, του Michel Soënard	43
5. FRIEDRICH FRÖBEL, του Helmut Heiland	63
6. PAUL ROBIN, του Bertrand Lechevalier	87
7. FRANCISCO FERRER, των Antonio Novoa, Conrado Vilanou	107
8. RUDOLPH STEINER, του Heiner Ullrich	135
9. JOHN DEWEY, των Yves Bertrand, Paul Valois	157
10. OVIDE DECROLY, των Jean-Pierre Pourtois, Huguette Desmet	171
11. MARIA MONTESSORI, του Winfried Böhm	189
12. ANTON SEMYONOVITCH MAKARENKO, του Octavi Fullat i Genis	211
13. ADOLPHE FERRIÈRE, του Daniel Hameline	229
14. ROGER COUSINET, του Jean Houssaye	249
15. CÉLESTIN FREINET, του Henri Peyronie	271
16. ALEXANDER SUTHERLAND NEILL, του Jean-François Saffange	291
17. CARL ROGERS, των Yves Bertrand, Paul Valois	311

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Jean HOUSSAYE
Επιστήμες της Αγωγής
Πανεπιστήμιο της Rouen

Το βιβλίο αυτό φιλοδοξεί να παρουσιάσει ένα σημαντικό –αν και κατά κάποιον τρόπο περιορισμένο– πανόραμα αυτών που ονομάζονται «μεγάλοι παιδαγωγοί». Δεν υπήρχε, περιέργως, μέχρι σήμερα ένα τέτοιο βιβλίο. Βρίσκουμε, βέβαια, βιβλία σχετικά με τον έναν ή τον άλλο από αυτούς τους παιδαγωγούς ή κάποια σύντομα άρθρα, αλλά ποτέ δεν καταφέραμε να σχηματίσουμε μια συνολική εικόνα των κοινών σημείων και των διαφορών μεταξύ τους, γεγονός το οποίο θα αποτελούσε έναν πρώτο σταθμό στη μελέτη της ιστορίας των παιδαγωγικών ιδεών. Ας προσέξουμε, όμως, να μην εκληφθεί η ίδια η έννοια *μεγάλοι παιδαγωγοί* ως κάτι το προφανές! Ας ξεκινήσουμε καλύτερα αναλύοντας το αυτονόητο αυτού του όρου.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ;

Εάν παιδαγωγική σημαίνει ότι το ίδιο άτομο καλύπτει αμοιβαία και διαλεκτικά την εκπαιδευτική θεωρία και την πράξη, και τις εφαρμόζει πάνω στο ίδιο άτομο, τότε ο παιδαγωγός είναι, πριν απ' όλα, ένας πρακτικός-θεωρητικός της εκπαιδευτικής πράξης. Ο παιδαγωγός είναι εκείνος που προσπαθεί να συνδυάσει τη θεωρία με την πράξη ξεκινώντας από τη δική του εκπαιδευτική δράση. Σ' αυτό ακριβώς το προϊόν της διαπλοκής θεωρίας και πράξης στο χώρο της εκπαίδευσης έχει τις ρίζες της η παιδαγωγική, εκεί δημιουργείται, επινοείται και ανανεώνεται.

Εξ ορισμού ο παιδαγωγός δεν μπορεί να είναι ούτε ένας απλός πρακτικός, ούτε ένας απλός θεωρητικός. Βρίσκεται ανάμεσα στους δύο, είναι αυτό ακριβώς το ενδιάμεσο. Ο συνδυασμός των δύο πρέπει να είναι παράλλη-

λα μόνιμος και συνεχής, καθώς το χάσμα ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη πάντα υφίσταται (Soëthard) και αυτό είναι που επιτρέπει την παιδαγωγική παραγωγή. Κατά συνέπεια, ο πρακτικός από μόνος του δεν είναι παιδαγωγός, είναι συχνά ένας χρήστης στοιχείων, συναφειών ή παιδαγωγικών συστημάτων. Ούτε ο θεωρητικός της εκπαίδευσης είναι, όμως, παιδαγωγός. Δεν αρκεί να στοχάζεται μόνο κανείς την εκπαιδευτική πράξη. Θα θεωρηθεί παιδαγωγός μονάχα αυτός ο οποίος θα προσθέσει κάτι στην εκπαίδευση μέσω της συνάρτησης θεωρίας και πράξης και κατά τη διάρκεια αυτής. Από αυτή τη συνάρτηση εκπορεύεται η εκπαιδευτική δημιουργία.

Ας πάρουμε ως παραδείγματα μερικούς από τους συγγραφείς που διαλέξαμε να παρουσιάσουμε σ' αυτό το βιβλίο. Ο πρώτος θα είναι ο Rousseau. Ωστόσο ο Rousseau δεν είναι παιδαγωγός, διότι δεν υπήρξε ποτέ πρακτικός με όλη τη σημασία της λέξης. Έτσι η πρακτική του δεν μπόρεσε να παράγει τη θεωρία του. Ο Rousseau είναι ένας θεωρητικός-φιλόσοφος της εκπαίδευσης. Αυτό δεν υποτιμά το λόγο του, απλώς προσδιορίζει το είδος του. Για ποιο λόγο τότε διαλέξαμε τον Rousseau γι' αυτό το βιβλίο; Για δύο λόγους. Πρώτον, αποδεικνύεται με αυτή την έννοια ένα τέλει αντιπαράδειγμα της παιδαγωγικής διαδικασίας. Δεύτερον, διότι πρέπει να παραδεχτούμε ότι παραμένει το έμβλημα και το σύμβολο της παιδαγωγικής διαδικασίας. Ήταν κατά συνέπεια αναγκαίο να τον παρουσιάσουμε, αφού μάλιστα οι άλλοι παιδαγωγοί αναφέρονται συνεχώς σ' εκείνον. Αν τον αγνοούσαμε, αυτό θα αποτελούσε ιεροσυλία. Ας αρκεστούμε στο να επαναλάβουμε ότι ναι μεν δεν είναι ένας παιδαγωγός με την κυριολεξία της έννοιας αυτής, αλλά ότι δεν έπαυσε να χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς και σύμβολο αναγνώρισης από τους παιδαγωγούς.

Το να επιβεβαιώσει κανείς το συνδυασμό θεωρίας και πράξης από το ίδιο άτομο είναι ένα σχετικά απλό θέμα, η ανάλυσή του, όμως, παραμένει προβληματική. Σε ορισμένους, μάλιστα, είναι πολύ δυσδιάκριτη. Ο Ferrière π.χ. μπορεί να θεωρηθεί ένας παιδαγωγός στον οποίο η πρακτική είχε γίνει έμμονη ιδέα: θα επιχειρήσει να ιδρύσει το δικό του Νέο Σχολείο, αφού θα έχει επισκεφτεί και θα έχει παρακολουθήσει άλλα, αλλά δεν θα τα καταφέρει· θα δοκιμάσει τις δυνάμεις του στη διδασκαλία, αλλά θα αναγκαστεί να την εγκαταλείψει· δεν θα του απομείνει τίποτα άλλο παρά να είναι ο μαχόμενος θεωρητικός της Νέας Αγωγής. Ο Cousinet, από την πλευρά του, δίδαξε επί πέντε χρόνια· θα γίνει, όμως, γνωστός ως επιθεωρητής-επιμορφωτής: η πρακτική των άλλων θα αποδειχθεί κατά συνέπεια αποφασιστικής σημασίας

στοιχείο στη δική του περίπτωση. Σ' αυτή την πρακτική, η οποία βασιζόταν σε πειραματισμούς και συνεχείς παρατηρήσεις, θα στηρίξει την ακόρεστη θεωρητική του δράση ως δημιουργός περιοδικών και κινημάτων. Ο Steiner θα αντιληφθεί την εκπαίδευση ως μία μόνο πλευρά της συνολικής του θεωρίας και θα ανοίξει σχολή πολύ αργότερα.

Σε αντίθετη θέση θα μπορούσαμε να τοποθετήσουμε τον Neill. Καταλαβαίνει κανείς ότι σ' εκείνον, διευθυντή σχολείου αρχικά, ιδρυτή και διευθυντή του δικού του σχολείου κατόπιν, η πράξη παίζει πρωταρχικό ρόλο, σε τέτοιο σημείο που ορισμένοι θα θεωρήσουν ότι οι αρχικές του θεωρητικές πεποιθήσεις, οι οποίες επιβεβαιώνονται σταδιακά, βασίζονται περισσότερο σε ισχυρισμούς παρά σε αποδείξεις. Στο ίδιο περίπου πνεύμα η εικόνα που μένει από τον Freinet είναι απόρροια των πρακτικών του *επινοήσεων*, οι οποίες αφήνουν κάπως στο σκοτάδι τις διαισθήσεις και τις θεωρητικές αποδείξεις.

Σε μερικούς άλλους δυσκολευόμαστε πολύ περισσότερο να διαχωρίσουμε με τον ίδιο τρόπο τις πρακτικές από τις θεωρητικές πλευρές, καθώς αυτές συνυφαίνονται. Ο θεωρητικός συλλογισμός του Pestalozzi δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις διαδοχικές του εμπειρίες. Ο Rogers, καθηγητής, κλινικός ψυχολόγος, μόνιμος επιμορφωτής, έγραφε πάντα βασιζόμενος στην εμπειρία του. Ο Makarenko, εκπαιδευτικός και στη συνέχεια ιδρυτής και διευθυντής επί 15 χρόνια κατασκηνώσεων για ανήλικους μικροκακοποιούς, έγραφε, κυρίως, μετά από αυτές τις εμπειρίες· η σοσιαλιστική θεωρία, όμως, διαπερνά το έργο του (πρακτικό και θεωρητικό), από το οποίο συγκρατούμε μόνο τη συνάντηση θεωρίας και πράξης. Ο Robin, καθηγητής, κατόπιν διευθυντής ενός ορφανοτροφείου επί 14 χρόνια, δεν έπαψε ποτέ να πλαισιώνει τις εμπειρίες του με θεωρίες (πριν, κατά τη διάρκεια, μετά). Το ίδιο συμβαίνει και με τον Fröbel και τον Dewey, αν και ο πρώτος, γοητευμέ-

ΘΕΩΡΙΑ.....ΠΡΑΞΗ

Ferrière	Steiner	Fröbel	Robin	Makarenko	Freinet	Neill
	Cousinet	Dewey	Rogers	Pestalozzi	Decroly	
		Montessori		Ferrer		

x .....//...../...../...../...../...../...../...../...../.....//..y

Rousseau

Οι άνθρωποι της πράξης

Οι θεωρητικοί της εκπαίδευσης

που έμειναν στην ανωνυμία

νος από τον Pestalozzi, παιδαγωγός, ιδρυτής και διευθυντής σχολείου επί 12 ολόκληρα χρόνια, είναι γνωστός, τις περισσότερες φορές, όχι λόγω αυτής της εμπειρίας ή της βασικής παιδαγωγικής του θεωρίας, αλλά λόγω μιας περισσότερο θεωρητικής παρά πρακτικής αντίληψης σχετικά με τη νηπιακή ηλικία· ο δεύτερος, εκπαιδευτικός, ιδρυτής και διευθυντής επί επτά χρόνια ενός Σχολείου-εργαστηρίου, θεωρείται, ακόμα σήμερα, ένας μεγάλος φιλόσοφος της αγωγής. Όποιες και αν είναι οι μορφές της διαπλοκής θεωρίας και πράξης, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι αυτή αποτελεί βασική συνιστώσα της παιδαγωγικής. Θα μπορούσαμε, εξάλλου, να παρουσιάσουμε ένα παιδαγωγικό διάγραμμα αυτής της σχέσης θεωρίας και πράξης.

Τοποθετημένοι σ' ένα συνεχές θεωρίας-πράξης, οι διάφοροι παιδαγωγοί διατηρούν βέβαια ειδικές σχέσεις και με τα δύο μέρη του ζεύγους, καθώς εγγράφονται αναγκαστικά σ' αυτό. Αντιθέτως οι θεωρητικοί της εκπαίδευσης ξεφεύγουν από αυτό, όπως και πολλοί πρακτικοί που έμειναν ανώνυμοι, επειδή δεν διέθεταν θεωρητικό υπόβαθρο (και όχι εξαιτίας ενδεχόμενων ζητημάτων φήμης). Δεν θα πρέπει, όμως, να νομίσουμε ότι οι θεωρητικοί στερούνται πράξης και οι πρακτικοί στερούνται θεωρίας. Και στις δύο περιπτώσεις, απλώς δεν είναι συστατικό στοιχείο των επεξεργαζόμενων γνώσεων: στους πρώτους, η πράξη ανάγεται στην καλύτερη περίπτωση σε κάποια πρότυπα· στους δεύτερους, η θεωρία παραμένει διαισθητική ή δαμεισμένη από άλλους.

Με αυτό τον τρόπο καταγράψαμε τη διαδρομή της παιδαγωγικής. Ας γίνουμε πιο σαφείς· αυτό που πρέπει να εμπεριέχει η παιδαγωγική είναι βέβαια μια *πρακτική πρόταση*, αλλά παράλληλα και μια *θεωρία της εκπαιδευτικής κατάστασης* αναφερόμενη σ' αυτή την πρακτική. Απομένει τώρα να προσδιορίσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά μιας τέτοιας διαδικασίας. Θα ξεχωρίσουμε τέσσερα από αυτά: τις ενέργειες, τις θεωρητικές αναφορές, τις αρνήσεις, την ανθρώπινη διάσταση.

Θ' αρχίσουμε ασφαλώς με τις *ενέργειες*, καθώς αυτές παραπέμπουν άμεσα στην αναγκαιότητα της πράξης. Στην παιδαγωγική δεν είναι δυνατόν ν' αποφευχθεί το «ενεργώ», εφόσον με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο το «λέω» πηγάζει απ' αυτό. Γνωρίζουμε τον Freinet ως τον εφευρέτη πολλών τεχνικών (τυπογραφείο, αλληλογραφία κ.ά)· ας μην ξεχνάμε, επίσης, ότι υποχρεώθηκε να ιδρύσει ένα λαϊκό ιδιωτικό σχολείο. Ο Robin, επικεφαλής του ορφανοτροφείου του, δεν έπαψε να επινοεί παιδαγωγικά όργανα και όργανα παρατήρησης. Ο Dewey δεν δίστασε να δημιουργήσει ένα Σχολείο-ερ-

γαστήρι για να επιβεβαιώσει, να τελειοποιήσει και να προωθήσει τις ιδέες του. Ο Neill άνοιξε ένα σχολείο για τη διδασκαλία της ελευθερίας. Ο Fröbel στράφηκε προς τους παιδικούς σταθμούς μετά την ίδρυση σχολείων. Ο Rogers δεν σταμάτησε να ενεργεί με τρόπο διαφορετικό, ώστε να εκπαιδεύει και με τρόπο διαφορετικό. Ο Cousinet και ο Ferrière δημιούργησαν κινήματα και περιοδικά για να συγκεντρώνουν, να συντονίζουν, να διαδίδουν, να υπερασπίζονται τις πολλές τους προσπάθειες στο πλαίσιο της Νέας Αγωγής. Ο Makarenko είχε την πάγια άποψη ότι ένα εκπαιδευτικό μέσο θα πρέπει να είναι απόρροια περισσότερο των εμπειριών και των παρατηρήσεων παρά της λογικής, καθώς η αλήθεια πρέπει να αναδειχθεί μέσα από την πράξη. Ο Decroly ήταν τόσο πολύ άνθρωπος της πράξης και της δράσης που δεν άφησε τελικά κανένα γενικό εγχειρίδιο θεωρητικής επεξεργασίας. Για να δώσει *σάρκα και οστά* στον *Émile* ο Pestalozzi ίδρυε συνεχώς σχολεία και παιδαγωγικά εργαστήρια.

Αλλά η πράξη δεν έχει νόημα παρά μόνο εφόσον αποκαλύπτει τις θεωρητικές αναφορές των ατόμων. Αυτό εξαρτάται από πολλά στοιχεία, τα οποία αποδεικνύουν ότι ένας παιδαγωγός είναι ένα ιστορικό πρόσωπο, ενταγμένο στην εποχή του, φορέας των ερωτημάτων και των προβληματισμών της. Μπορούμε να κατασκευάσουμε μια ολόκληρη σειρά παιδαγωγικών αλληλεπιδράσεων: ο Pestalozzi επηρεάστηκε από τον Rousseau· ο Fröbel είχε τον Pestalozzi ως μόνιμο σημείο αναφοράς· ο Dewey επιχείρησε να προχωρήσει τις απόψεις των προηγούμενων παιδαγωγών· ο Makarenko τούς διάβασε, πριν ξεκινήσει την εργασία του· ο Freinet επισκέφτηκε τους παιδαγωγούς του Αμβούργου και της ΕΣΣΔ· ο Rogers ακολούθησε τη γραμμή του Dewey και του Kilpatrick· ο Ferrière και ο Cousinet επιδίωξαν να γνωρίσουν τις αγγλικές, γαλλικές, γερμανικές, ελβετικές, αμερικανικές εμπειρίες. Πρέπει, επίσης, να επισημάνουμε τις φιλοσοφικές ή επιστημονικές επιδράσεις: τον εξελικτισμό και την πειραματική ψυχολογία στον Decroly· το βιταλισμό (ζωτικοκρατία) και τον Lamarck στον Freinet· τον William James και τις φιλοσοφίες των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (ενάντια στις διάφορες μορφές του δυϊσμού) στον Dewey· ένα είδος ψυχανάλυσης στον Neill· την πνευματοκρατία και τον ιδεαλισμό στον Fröbel· τον πνευματικό ιδεαλισμό στον Steiner· το θετικισμό και τη θεωρία του Fourier στον Robin· τον υπαρξισμό στον Rogers... Η πολιτική έχει, επίσης, έντονη παρουσία: ο κομμουνισμός για τον Makarenko, ο ελευθεριακός σοσιαλισμός για τον Robin, ο ριζοσπαστισμός για τον Steiner, η δημοκρατία για τον Dewey... Θα πρέπει επίσης να αναγνω-

ρίσουμε τις πιο προσωπικές ψυχολογικές και κοινωνικές πεπειθήσεις: την πίστη σ' έναν αγροτικό κόσμο των χωρικών και των βιοτεχνών του Freinet· την εξέγερση ενάντια στον πατέρα από τον Neill, την αναζήτηση της μητέρας από τον Fröbel.

Ωθούμενος από την επιθυμία να ενεργεί, βασιζόμενος στα βιώματά του, ο παιδαγωγός οδηγείται και σε κάποιες *αρνήσεις* και αναγκαστικά σε κάποιους αγώνες. Ο Pestalozzi αρνήθηκε να εμπιστευτεί μονάχα την πολιτική βούληση και θέλησε να θεμελιώσει την πολιτική στην εκπαίδευση. Ο Ferrière, λόγω των επιδράσεων που δέχτηκε από την επαφή του με τον H. Lietz και της προτίμησης που έδειχνε για τη Νέα Αγωγή, επιδίωξε να παλέψει ενάντια στον πόλεμο με μέσο το «σχολείο δράσης». Ο Robin πολέμησε ασταμάτητα τον κληρικαλισμό, τον μιλιταριστικό πατριωτισμό του σχολείου και το διαχωρισμό των φύλων. Ο Dewey, ο Cousinet και ο Rogers πάλεψαν ενάντια στην παραδοσιακή αυταρχική παιδαγωγική και στη διδασκαλία, στο όνομα της εμπιστοσύνης στο παιδί και στο όνομα της πρακτικής εξάσκησης. Ο Robin, ο Fröbel, ο Makarenko, ο Freinet, ο Ferrer δεν δίστασαν ν' αντιμετωπίσουν την εχθρική διάθεση των αρχών και των επιθεωρητών, προκειμένου να ευνοήσουν την ανάπτυξη του νέου τους ανθρώπου. Ο Neill θέλησε να πολεμήσει τη βιομηχανική κοινωνία της δυστυχίας, τους πολέμους, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τη θρησκεία και την ηθικολογία, όλα αυτά στο όνομα της ψυχανάλυσης, της αγάπης και της ελευθερίας...

Η δράση, οι θεωρητικές αναφορές, οι αρνήσεις, λοιπόν, αλλά και η *ανθρώπινη διάσταση* αποτελούν βασικά στοιχεία. Η ανθρώπινη διάσταση αποτελεί ένα αναμφισβήτητο γεγονός, καθώς η θεωρία και η πράξη δεν μπορούν να περιοριστούν η μία στα όρια της άλλης. Η πρακτική υπερβαίνει πάντα τη θεωρία, καθώς, βέβαια, υπάρχουν πάντα και άλλα θεωρητικά μέσα, για να εκφράσει κανείς το στοιχείο αυτό της πράξης που δεν έχει εκδηλωθεί. Αλλά την ανθρώπινη διάσταση τη συναντάμε, επίσης, σε μεγάλο βαθμό, στην καθημερινή ζωή. Είναι άνθρωπος, ναι· πολύ άνθρωπος ο παιδαγωγός! Ποιος απ' αυτούς δεν το ένιωσε στο πετόσι του; Ο Ferrière αναγκάστηκε, ύστερα από την εμπειρία του, να παραιτηθεί από την καθοδήγηση ομάδας παιδιών λόγω κώφωσης. Ο Fröbel χρειάστηκε να εγκαταλείψει τη διεύθυνση του σχολείου του, είδε ν' απορρίπτονται διάφορα σχέδιά του για ίδρυση σχολείου, ίδρυσε τότε τους παιδικούς κήπους, οι οποίοι, όμως, απαγορεύτηκαν. Τον Robin, εκτός από τις ανακρίσεις στις οποίες υποβλήθηκε σχετικά με την πολύ βαριά κληρονομικότητα των παιδιών που του εμπιστευόνταν, το υπουργι-

κό συμβούλιο τον απομάκρυνε από τη θέση του διευθυντή του ορφανοτροφείου του. Ο Cousinet έγινε, βέβαια, επιθεωρητής, αλλά η δημοσιότητά του μάλλον λειτούργησε αρνητικά γι' αυτόν. Ο Neill πέρασε από το όνειρο της σταδιακής εξάπλωσης του πειράματός του σε μια στρατηγική επιβίωσης προκειμένου να το προφυλάξει. Ο Freinet διαγράφηκε από το χώρο της δημόσιας εκπαίδευσης και το κίνημά του δεν αναγνωρίστηκε παρά την επιμονή του, καθώς έχασε σιγά σιγά το περιεχόμενό του είτε λόγω του ότι κάποιοι το καπηλεύτηκαν είτε λόγω του ότι στιγματίστηκε (ως παιδαγωγική για δύσκολα παιδιά). Ο Makarenko, αφού αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις απορρίψεις των δημόσιων υπηρεσιών, αναρωτήθηκε εάν οι προσπάθειές του θα μπορούσαν να ευωδοθούν, εάν οι νέοι δεν θα ξεχνούσαν ή δεν θα πρόδιδαν τις αρχές μιας τέτοιας εκπαίδευσης. Ο Dewey, ο Rogers, ο Neill *έφτασαν στο σημείο* να αποποιηθούν τις γνώσεις-βεβαιότητές τους, για να αφεθούν εκ νέου στην πρακτική εξάσκηση, την περιέργεια και την πορεία που ακολουθούν τα ίδια τα παιδιά. Ο Pestalozzi, ο οποίος έκλεινε συχνά τα διάφορα ιδρύματά του, αναγκάστηκε να κλείσει και το μεγάλο του επίτευγμα, το Yverdon. Αυτά όλα δεν αποτελούν απόδειξη του ότι, όπως το είχε παρατηρήσει ο Rousseau, ο παιδαγωγός και το σύστημά του αναγκαστικά δεν γνωρίζουν το σκοπό της εκπαίδευσης; Δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε, τέλος, τον Ferrer, ο οποίος, χτυπημένος από τις σφαίρες του εκτελεστικού αποσπάματος, βρήκε τη δύναμη να φωνάξει: *Ζήτω το Μοντέρνο Σχολείο!*

Με άλλα λόγια, δεν είναι μόνο μέσα στις εξωτερικές προς τον παιδαγωγό συνθήκες, αλλά και στις εσωτερικές, που η παιδαγωγική πράξη πρέπει, κατά κάποιο τρόπο, να αντιμετωπίζει και να ενσωματώνει την αποτυχία, σαν να ήταν η αποτυχία μια αναγκαιότητα για την παιδαγωγική. Χωρίς να ξεχνάμε, βέβαια, ότι η αποτυχία είναι μια δυναμική πραγματικότητα, διότι αυτή συνήθως αποκαλύπτει το χάσμα ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη. Η αποτυχία είναι ταυτόχρονα η σύνδεση αυτών των δύο, η αδυναμία επιβίωσης του ενός χωρίς το άλλο και η διαλεκτική κίνηση που τις συνδέει με τρόπο που να αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα. Μια τέτοια αποτυχία είναι πολύμορφη, αναφέρεται στις κινήσεις ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, μεταξύ του ιδεατού και του πραγματικού, του παρόντος και του παρελθόντος, του συστήματος και της συμπεριφοράς, της αγωγής και της εκπαίδευσης, των τεχνικών και των σκοπών, του παρόντος και του μέλλοντος, της υποδούλωσης και της απελευθέρωσης, της απλοποίησης μέσω της ανάλυσης και των τομών σύνθετου χαρακτήρα, της προσαρμογής σ' ένα σύστημα και της τροποποίησης

αυτού του ίδιου συστήματος, της θεωρητικής προοπτικής και αυτού που πράττουμε καθημερινά. Για τον παιδαγωγό η αποτυχία, έτσι όπως την ορίσαμε, είναι δυναμική (ως ένα σημείο βέβαια!).

Ένα πανόραμα δεκαπέντε παιδαγωγών, θεωρητικών και/ή πρακτικών, οι ιδέες των οποίων σημάδεψαν την εποχή τους και επηρεάζουν ακόμη και σήμερα τις παιδαγωγικές επιστήμες.

Κάθε κεφάλαιο είναι αυτόνομο και αρθρώνεται με τον ακόλουθο τρόπο: Στη βάση της βιογραφίας κάθε παιδαγωγού γίνεται η παρουσίαση ιδεών που η εμφάνισή τους συνδέθηκε με ένα πολιτικό ή κοινωνικό πλαίσιο, μια ιστορική εποχή-κλειδί ή τροφοδοτήθηκε από θέσεις προηγούμενων παιδαγωγών.

Στον τόμο παρουσιάζονται οι: Rousseau (Γενεύη, 1712-1778), Pestalozzi (Ελβετία, 1746-1827), Fröbel (Γερμανία, 1782-1852), Robin (Γαλλία, 1837-1912), Ferrer (Ισπανία, 1859-1909), Steiner (Αυστρία, 1861-1925), Dewey (Αμερική, 1859-1952), Decroly (Βέλγιο, 1871-1932), Montessori (Ιταλία, 1870-1952), Makarenko (Ρωσία, 1888-1939), Ferrière (Ελβετία, 1879-1960), Cousinet (Γαλλία, 1881-1973), Freinet (Γαλλία, 1896-1966), Neill (Σκωτία, 1883-1973), Rogers (Αμερική, 1902-1987).

Οι συγγραφείς: Πανεπιστημιακοί, ειδικοί στις παιδαγωγικές επιστήμες και/ή τη φιλοσοφία, από την Ευρώπη και τον Καναδά.

ISBN 978-960-375-131-1

ΒΟΗΘΗ ΚΩΔ. ΜΗΧ.ΣΗΜΕ 3131

ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ